

ISSN: 2146-4901
e-ISSN: 2667-6575

Nûr-nâme-i Muhammed Adlı Miraç-nâme

Mirajname Named Nûr-nâme-i Muhammed

Abdullah UÇAR

ORCID: 0000-0003-1391-8681 | E-Posta: ucarabdullah@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı,
Assistant Professor, Selcuk University, Faculty of Letters, Department of Classical Turkish Literature
Konya, Türkiye
ROR ID: [045hgzm75](https://orcid.org/045hgzm75)

Article Information / Makale Bilgisi

Citation / Atıf: Uçar, Abdullah. "Nûr-nâme-i Muhammed Adlı Miraç-nâme". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30 (Haziran 2023), 300-328. <https://doi.org/10.35415/sirnakifd.1244306>

Date of Submission (<i>Geliş Tarihi</i>)	30. 01. 2023
Date of Acceptance (<i>Kabul Tarihi</i>)	02. 04. 2023
Date of Publication (<i>Yayın Tarihi</i>)	15. 06. 2023
Article Type (<i>Makale Türü</i>)	Research Article (<i>Araştırma Makalesi</i>)
Peer-Review (<i>Değerlendirme</i>)	Double anonymized - Two External (<i>İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme</i>).
Ethical Statement (<i>Etik Beyan</i>)	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. (<i>Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.</i>)
Plagiarism Checks (<i>Benzerlik Taraması</i>)	Yes (<i>Evet</i>) – Turnitin / Ithenticate.
Conflicts of Interest (<i>Çıkar Çatışması</i>)	The author(s) has no conflict of interest to declare (<i>Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.</i>)
Complaints (<i>Etik Beyan Adresi</i>)	suifdergi@gmail.com
Grant Support (<i>Finansman</i>)	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research. (<i>Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.</i>)
Copyright & License (<i>Telif Hakkı ve Lisans</i>)	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0. (<i>Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.</i>)

Özet

Klasik Türk edebiyatı bünyesinde kaleme alınan manzumeler, türlerine göre incelendiği zaman Hz. Peygamber'i methetmek için yazılan eserlerin çok fazla olduğu görülecektir. Naatlar başta olmak üzere mevlid, hicretü'n-Nebî, esmâ-i Nebî, gazavât-ı Nebî, mucizât-ı Nebî, ahlâku'n-Nebî, hilye, şefâat-nâme, kırk hadis, vefâtü'n-Nebî, Muhammediyye gibi pek çok türün Hz. Muhammed'i anlatmaya çalıştığı ve bunların sayısının da çokluğu fark edilecektir. Müslüman Türk halkının ve divan şairlerinin Hz. Peygamber'e olan sevgisini ve ona verdikleri değeri gösteren bu durum, edebiyatımızın geneline yayılmış ve bu sevgiyi ortaya koymak üzere yazılmış pek çok eserin çıkmasına vesile olmuştur. Onun hayatı sadece edebiyata değil diğer güzel sanat dallarına da ilham kaynağı olmuştur. Hz. Peygamber'in hayatında pek çok olağanüstü hadise/mucize cereyan etmiştir. Bunlardan biri olan miraç, hem Türk edebiyatında hem de diğer Müslüman milletlerin edebiyatlarında sıkça işlenen konulardan biri olmuştur. Miracı anlatan eserler miraç-nâme veya miraciye adıyla daha çok İran ve Türk edebiyatlarında kaleme alınmıştır. Bu konuda en çok eser edebiyat alanında verilmiş olmakla birlikte minyatür, mûsikî, hat ve kitap sanatlarında ele alınan konulardan biri olmuştur. Türk edebiyatında en çok işlenen konulardan biri hâline gelen miraç, başlangıçta siyerlerin bir bölümü olarak ele alınmıştır, daha sonra müstakil bir tür olmuştur. 12. yüzyıldan beri gerek manzum gerekse mensur miraç-nâmeler yazılmıştır. Türk edebiyatında 16. yüzyıldan itibaren divanlarda da yer almaya başlayan miraciyeler, sonraki yüzyıllarda neredeyse her divanda kendine yer bulmuştur. Divan şairleri içinde miraciye yazma geleneği 19. yüzyılda da devam etmiştir. Çalışmaya konu olan 19. yüzyıl divan şairlerinden Zuhrî de eserinde miracı anlatan müelliflerden biridir. Tezkirelerde ve biyografik kaynaklarda Zuhrî'nin hayatı hakkında bilgi bulunamamıştır. Bu sebeple Zuhrî'ye ait bilgiler -geniş bilgi elde etmek mümkün olmasa da- Nûr-nâme-i Muhammed adlı eserinden çıkarılmıştır. Müellif, eserinde mahlasını iki yerde kullanmıştır. Eserin son beytinde Nûr-nâme-i Muhammed'in 1253/1837 yılında tamamlandığı belirtilmiştir. Mesnevide yer alan üç beyitte Gazi Sultan Mahmud Han zikredilmiştir. Eserin telif tarihinden hareketle bu padişahın Sultan II. Mahmud olduğu anlaşılmaktadır. Zuhrî, mesnevisinde Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve onun meşhur eseri Mesnevî'yi zikrettiği için ve dahi okuyucuya birkaç yerde "ey dede" diye hitap ettiği için Zuhrî'nin Mevlevî olduğuna kanaat getirilmiştir. Mesnevi nazım şekliyle ve miraciye nazım türüyle kaleme alınan 860 beyitlik Nûr-nâme-i Muhammed, Zuhrî'nin bilinen tek eseridir. Zuhrî, bu eserini üç bölüm olarak tasarlamıştır. Birinci bölümün önemli bir kısmını nûr-ı Muhammedî fikrine ayıran Zuhrî, asıl bölümde Hz. Muhammed'in bir gece Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya götürülmesini, Mescid-i Aksa'dan da Allah'ın katına yükselişini anlatmaktadır. Eserini fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla kaleme alan Zuhrî'nin, bu eserinde pek çok redif bulunmakta olup farklı türlerden kafiyeler kullanılmıştır. Biyografik kaynaklarda şairin hayatına ve Nûr-nâme-i Muhammed'e dair herhangi bir bilgi bulunamamıştır. Mesnevide, dil özellikleri bakımından Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait -ısar/-ıser, -uban/-üben, -gıl/-gil gibi ekler çok defa kullanılmış olsa da eser, 19. yüzyılın ortalarında telif edilmiştir. Bu çalışmada Zuhrî'nin Nûr-nâme-i Muhammed adlı eseri şekil, muhteva ve dil özellikleri bakımından incelenecektir. Bu inceleme, İslami Türk edebiyatına zerre miktarı da olsa katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Zuhrî, Nûr-nâme, Miraç-nâme, Mesnevi.

Abstract

When the poems written within the scope of Classical Turkish Literature are examined according to their genres, it will be seen that there are many works written to praise Prophet Muhammad (PbuH). It will be noticed that many genres, such as naats, mevlids, hijrat al-nabi, esma al-nabi, ghazwat al-nabi, mu'jizat al-nabi, ahlaq al-nabi, hilya, shafaat-nama, forty hadiths, vefat al-nabi, and Muhammadiyye, try to depict Prophet Muhammad's life, and their numbers are also remarkable. This situation that shows the love and value of Muslim Turkish people and divan poets for Prophet Muhammad has spread throughout our literature and has led to the emergence of many works written to reveal this love. His life has been an inspiration not only to literature but also to other fine arts. Many extraordinary events/miracles occurred in Prophet Muhammad's life. One of these, miraj, has been a frequently addressed topic both in Turkish literature and in the literatures of other Muslim nations. Works that tell the story of Miraj have been written mostly in Persian and Turkish literatures, called Mirajname or Miraciye. Although the most works have been produced in the literature field, it has been one of the subjects addressed in miniature, music, calligraphy, and book arts. Miraj, which has become one of the most addressed topics in Turkish literature, was initially considered as a part of siyar (the Prophet's biography), and then became an independent genre. Mirajnames, both in verse and prose, have been written since the 12th century. Miraj poems, which began to appear in divans in Turkish literature in the 16th century, later found a place in almost every divan in the following centuries. The tradition of writing Miraciye among the divan poets continued in the 19th century as well. Zuhri, one of the 19th-century divan poets studied in this work, is also one of the authors who tell the story of Miraj. Information about Zuhri's life could not be found in biographical sources. Therefore, although it is not possible to obtain comprehensive information, the information about Zuhri was taken from his work named Nūr-nāme-i Muhammed. The author used his pen name in two places in the work. It is stated in the last couplet of the work that Nūr-nāme-i Muhammed was completed in 1253/1837. Gazi Sultan Mahmud Han is mentioned in three couplets in the mesnevi. Based on the date of the work, it is understood that this sultan was Sultan II. Mahmud. It is believed that Zuhri was a Mevlevi because he mentions Mevlana Jalaluddin Rumi and his famous work Mesnevi in his mesnevi, and he addresses the reader as "oh dede" (oh grandpa) in a few places. The Nūr-nāme-i Muhammed is an 860-verse work written by Zuhri in the form of Mesnevi and in the style of Miraciye. It is the only known work of Zuhri. The author has divided the work into three sections. In the first section, Zuhri devotes an important part to the idea of the "nūr-ı Muhammedi" (the light of Muhammad). In the main section, he narrates the story of Prophet Muhammad's journey from the Masjid al-Haram to Masjid al-Aqsa and then to Allah's presence. The work is written in the "fâilâtün fâilâtün fâilün" form with many redif and various types of kafiyes. No biographical information about the poet or the Nūr-nāme-i Muhammed can be found in the sources. Although the work often uses suffixes such as "-ısar/-ıser," "-uban/-üben," and "-gil/-gil," which are characteristic of Old Anatolian Turkish, it was actually composed in the mid-19th century. This paper examines Zuhri's Nūr-nāme-i Muhammed in terms of its form, content, and language features. Such an analysis will contribute even if in a small way to Islamic Turkish literature.

Keywords: Classical Turkish Literature, Zuhri, Nūr-Nāme, Mirajnāme, Masnawī.

Giriş

Türklerin 10. yüzyılın başlarından itibaren kitleler hâlinde İslam'a girmesiyle edebiyatımızda yeni bir dönem başlamıştır. İslam'ın getirdiği iman esaslarını öğrenmek ihtiyaç hâline gelmiş ve bu, edebiyat alanında dinî-tasavvufî muhtevalı pek çok eserin yazılmasına vesile olmuştur. Müslüman Türkler, İslam'ı öğrenmenin en iyi şeklinin Kur'an'ı öğrenmek, onu iyi bir şekilde anlamanın yolunun da Hz. Muhammed'i öğrenmek olduğunun farkındaydılar. Bu sebeple 11. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dinî-tasavvufî konularda eserler vermeye başlamışlardır. Bu eserlerin zaman içerisinde çeşitlenmesi, yeni edebî türlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu türlerden bazıları Yaradan'ı, bazıları da Hz. Muhammed'i konu almıştır. Dinî-tasavvufî içerikli bu eserler Türk edebiyatının en önemli ürünleri arasında yer almaktadır.

İslami Türk edebiyatını oluşturan kaynaklar incelendiği zaman şair ve yazarların, dinî unsurları neredeyse bütün eserlerinde kullandıkları görülür. Başta Yaradan, Hz. Peygamber, Kur'an-ı Kerim ve hadisler olmak üzere pek çok dinî unsur, bu edebiyatın olmazsa olmazlarından¹. Dinî unsurların zamanla klasik Türk edebiyatında da kullanılması gelenekleşmiş ve bunun etkisiyle de dinî öğeler, içerikte olduğu kadar biçimde de kendini göstermiştir. Bu geleneğin etkisiyle kaleme alınan manzum ya da mensur eserler, besmele ile başlayıp hamdele ve salvele ile devam ederek dua ve münâcât ile son bulan kalıplaşmış bir hususiyet kazanmıştır.²

14. yüzyıldan itibaren Hz. Muhammed'in hayatını veya hayatının bir bölümünü anlatan pek çok eser kaleme alınmış olup bu eserlere genel olarak siyer denmektedir. Türk edebiyatında ilk telif siyer, Veysi'nin (öl. 1628), 1628 yılında yazdığı Siyer-i Veysi olarak bilinen eseriye³ Muhammediye adını taşıyan ilk eser ise Yazıcıoğlu Mehmed'in (öl. 1451) kaleme aldığı Muhammediye'dir.⁴

Dinî konuların işlendiği İslami Türk edebiyatının önemli eserlerinden bazıları Hz. Peygamber'in hayatını veya hayatının bir dönemini anlatan türler oluşturur. İslami Türk

¹ Ağâh Sırrı Levend, "Dinî Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri", *TDAY Belleten* (1972), 35.

² Âmil Çelebioğlu, "Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları* (İstanbul: MEB Yayınları, 1998), 349.

³ Seyfettin Erşahin, "Osmanlı Toplumunun Hz. Muhammed Hakkındaki Bilgi Kaynakları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi", *İslamî Araştırmalar Dergisi* 18/3 (2005), 336.

⁴ Âmil Çelebioğlu, *Muhammediye I-II*. (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1996), I, 9-40; Mehmet Sait Çalka, "Yazıcıoğlu Mehmed'in Muhammediyesine Yazılmış Bir Nazire: Yûsuf Bin Sultan Şah'ın Muhammediyesi", *Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi* 8 (Nisan 2018), 66.

edebiyatı içerisinde bu minvalde ele alınan edebî türler arasında mevlid, miraciye, hicretname, kırk hadis, mucizat, hilye, şefaatiname ve gazavat-ı Resulullah gibi siyer ile ilgili eserler bulunmaktadır. Bu tür eserlerin bazılarında Hz. Muhammed'in hayatının küçük bir bölümü anlatılırken bazılarında ise daha geniş bir bölümü kaleme alınmıştır.⁵ Bu eserlerden Hz. Muhammed'in doğumunu anlatanlara mevlid, fizikî yapısını tasvir edenlere hilye, Hz. Âdem'den başlayarak nesebinin silsilesini ihtiva edenlere neseb-i şerif, miracını anlatanlara miraciye/miraç-nâme, Mekke'den Medine'ye göçünü anlatanlara hicretname, isimlerini konu alanlara esmâ-i Nebî, mucizelerinden bahsedene mucizatname, askerî faaliyetlerini veya bazı gazalarını anlatanlara gazavat-ı Nebî, peygamberlik alametlerini anlatanlara delail-i nübüvvet, davranış ve hareketlerini anlatanlara şemail-i şerif, şefaatinin nasıl olduğunu anlatanlara da şefaatiname denmiştir.⁶ Bu eserlerin bazıları müstakil olarak yazılmışken bazıları bir eserin bölümü olmuştur. Çalışmamıza konu olan Nûr-nâme-i Muhammed adlı eser ise esas olarak isra ve miraç olayını anlattığı için miraç-name olarak nitelenebilir. Ayrıca eserin giriş bölümünde hakikat-i Muhammedî de uzunca anlatılmıştır.

Hakikat-i Muhammediyye, Hz. Muhammed'in manevi şahsiyetini ifade etmek için kullanılan tasavvufî bir terim olup dinî-tasavvufî muhtevalı birçok eserde kullanılmıştır. "Allah'tan başka hiçbir şey yokken ilk defa hakikat-i Muhammediyye var olmuş, bütün yaratıklar bu hakikatten ve onun için yaratılmıştır. Nûr-ı Muhammedî de denen bu hakikat, âlemin var olma sebebi, maddesi ve gayesidir. Kutsî hadis olduğu rivayet edilen ve tasavvufî eserlerde çok sık kullanılan 'Sen olmasaydın kâinatı yaratmazdım' (Aclûnî, II, 164; Hâkim, el-Müstedrek, II, 615) ifadesi bu hususu anlatmaktadır."⁷

Nûr-ı Muhammedî, Hz. Muhammed'e mahsus nur veya nübüvvet nuru demek olup tahkik ehline göre Hz. Muhammed her kemâlin başlangıcı, her güzel şeyin kaynağıdır.⁸ Nûr-ı Muhammedî terimi, dinî-tasavvufî eserlerde Hz. Muhammed'in manevî şahsiyetini ifade etmek için kullanılmış olup bazen de hakikat-i Muhammediyye şeklinde ifade edilmiştir. Bu iki terim de Hz. Muhammed'in her şeyden önce yaratıldığını, kâinatın da ondan yaratıldığını

⁵ Ahmet Kavaklıyazı, *Kastamonulu Yûsuf'un Muhammediyye'si (İnceleme-Metin)* (Konya: Palet Yayınları, 2019), 10-11; Halil Batur, "Türk edebiyatında Regâibiyye Geleneği ve Şâkir'in Nazm-ı Regâib'i", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi [Journal Of Old Turkish Literature Researches]* 5 / 1 (Nisan 2022), 109.

⁶ Nihat Öztoprak, "Türk Edebiyatında Manzum Siyerler", *Uluslararası Mevlid Sempozyumu* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 54-55.

⁷ Mehmet Demirci, "Hakikat-i Muhammediyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), 15/180.

⁸ Mehmet Demirci, "Nûr-ı Muhammedî", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (1983), 239-240.

ve dolayısıyla Hz. Muhammed'in bütün faziletlerin kaynağı olduğunu ifade etmek üzere kullanılır.⁹

Nûr-ı Muhammedî yaratıldıktan sonra yaratılan her şey ondandır ve onun içindir. Hz. Muhammed'in ruhu ve nuru bütün insanlardan, resullerden hatta meleklerden önce var olduğu için Hz. Muhammed, insanlığın mânevî babasıdır. Hz. Âdem insanların maddeten babasıdır, Hz. Muhammed ise ruhların babasıdır. "Âdem toprakla su arasında iken ben peygamber idim", "Allah ilk defa benim nurumu yarattı" (Tirmizî, "Menâkıb", 1; Müsned, IV, 66; V, 379; Aclûnî, I, 265; Abdülkerîm el-Cîlî, II, 37) mealindeki hadisler bunu ifade etmektedir. Hz. Âdem'de tecelli edip daha sonra diğer resullere geçen, Hz. Muhammed'in bedeni yaratılınca da ona geçip onun bedeninde kalan nur, onun ölümünden sonra da var olmaya devam etmekte ve kâinat, bu sayede varlığını devam ettirebilmektedir. Bu nur, ebedî olduğu için mutasavvıflar Hz. Muhammed için "öldü" tabirini kullanmamışlardır.¹⁰

"Ben gizli bir hazine idim, bilinmek istedim, bunun için âlemi yarattım" (Aclûnî, II, 132), "Sen olmasaydın kâinatı yaratmazdım" (Aclûnî, II, 164; Hâkim, el-Müstedrek, II, 615) gibi tasavvuf edebiyatında sık sık kullanılan ifadeler, nûr-ı Muhammedî'nin özünü anlatır. Nûr-ı Muhammedî düşüncesi, yaratılışın temelinde sevgi olduğunu ifade ettiği için dinî-tasavvufî edebiyatın gelişmesine katkıda bulunmuş ve birçok şaire ilham kaynağı olmuştur.¹¹ Tasavvufî bir kişiliğe sahip olan Zuhrî de bundan ilham alan şairler arasındadır. Nûr-nâme-i Muhammed'in asıl konusu miraç hadisesi olsa da mesnevinin giriş kısmında *Nûr-ı Muhammedî* ile ilgili pek çok beyit bulunmaktadır. Zuhrî kitabının ismini de bunu çağrıştıracak şekilde koymuştur.

İslam medeniyetinde miraç, Hz. Muhammed'in Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya, oradan da Allah'ın huzuruna yaptığı nebevî yolculuğu ifade eder. Miracın başlangıcı İsrâ'dır. Buna göre Allah, bir gece, kendisine bazı ayetlerini göstermek için kulunu Mescid-i Haram'dan çevresini mübarek kıldığı Mescid-i Aksa'ya götürmüştür.¹² Akabinde ise miraç gerçekleşmiştir. Bununla beraber Müslümanların çoğu, Necm suresindeki bazı

⁹ Turan Açık - Mücahit Kaçar, "Sultan I. Ahmed'e Sunulan Nur-i Muhammedî Konulu Bir Eser: Nûr-Nâme", *Journal of Turkish Studies* 8, (Kış 2013), 17.

¹⁰ Mehmet Demirci, "Hakikat-i Muhammediyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), 15/180; Melek Dikmen, "Nûr-ı Muhammedî Anlayışının Metin ve Minyatür Üzerinden Takibi: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 1221 No'lu Siyer-i Nebî Örneği", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/47 (2016), 1060-1065.

¹¹ Selçuk Eraydın, "Hakikat-ı Muhammediyye ve İlgili Beyitler", *Diyanet Dergisi* 25/4 (1989), 131-143.

¹² İsrâ 17/1

ayetlerin (1-18) muhteva olarak miraca işaret ettiğini kabul etmiştir.¹³ Miraç yolculuğu Buhârî ve Müslim’de yer alan hadislerde de anlatılmaktadır.¹⁴

Türkler, miraç hadisesine çok önem vermişler, bu konuda miraciyye veya miraç-nâme adıyla edebî eserler kaleme almışlardır. Miraç hakkında müstakil eserler olmakla birlikte *Muhammediyye* ve *Garibnâme* gibi bazı kitaplarda miraç hadisesi bir bölüm olarak yer almıştır. Ayrıca divanlarda ve mesnevilerde miraçla ilgili şiirler bulunması mutat hâle gelmiş, zamanla miracı konu alan mesneviler ve kasideler yazılarak bu konuda edebî bir türün oluşması sağlanmıştır. Miracın anlatıldığı eserlerden bazılarında konu, dinî kaynaklardan beslenerek ele alındığı için bu eserlerin sanat cihetinin didaktik cihetinden sonra geldiği, tasavvufî açıdan ele alınanlarda ise daha lirik ve sanatkârane bir söyleyişin öne çıktığı tespit edilmiştir. Miracı anlatan şairlerin, hayal dünyalarının zenginliği nispetinde olayı yorumladığı da olmuştur.¹⁵

Türk edebiyatında miraç, bir motif olarak ilk defa *Satuk Buğra Han Destanı*’nda görülmüştür. Çağatay sahasında 12. yüzyılda sade dille ve hece vezniyle Hakîm Ata’nın kaleme aldığı *Mi’racnâmetü’l-hazret* türün ilk müstakil örneğidir. Anadolu sahasında kaleme alınan ilk müstakil miraciyye 15. yüzyılın başında (H 808/ M 1405) Ahmedî’ye ait 497 beyitlik *Tahkik-i Mi’râc-ı Resûl*’dür.¹⁶ Klasik Türk edebiyatı içerisinde miraç hadisesi üzerine de manzum veya mensur pek çok eser hazırlanmıştır. Miraç hadisesini ele alan bu eserler hakkında geniş bilgi vermek yerine konuyu detaylı bir şekilde işleyen çalışmaların künyesi verilmekle iktifa edilmiştir.¹⁷

¹³ Seyfettin Erşahin, “Bayramilerin Hz. Muhammed (as) Anlayışı: Yazıcıoğlu Mehmed’in Muhammediye Örneği”, *Hacı Bayram-ı Velî V* (Ankara: İlahiyât Yayınları 2020), 68-69.

¹⁴ Buhârî, “Salât”, 1, “Tevhîd”, 37, “Enbiyâ”, 5, “Bed’ü’l-halk”, 7, “Menâkıb”, 24, “Menâkıbü’l-ensâr”, 42; Müslim, “Îmân”, 259, 262-263, “Fezâ’il”, 164.

¹⁵ Mustafa İsmet Uzun, “Mi’raciyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), 30/135.

¹⁶ Mustafa İsmet Uzun, “Mi’raciyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), 30/135-140.

¹⁷ Hüseyin Ayan, “Abdülbâkî Ârif Efendi’nin Mi’râciyyesi”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (1986), 1-11; Metin Akar, *Türk Edebiyatında Manzum Mi’racnameler* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yay, 1987); Sema Özdemir, *Aksaraylı İsa’nın Miraciyyesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996); Orhan Bilgin, “Aşkî Mustafa Efendi ve Mi’râc-nâmesi”, *Prof. Dr. Nihad M. Çetin’e Armağan* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1999), 97-116; Ali Fuat Bilkan, “Nâbî’nin Mi’râc-nâme’si”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 1 (2008), 1-8; Hasan Ali Esir, “Anadolu Sahası Mesnevilerinde Miraç Mevzuu”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Prof. Dr. Hüseyin Ayan Özel Sayısı* 9 (2009), 683-708; Hakan Yekbaş, “Sarıhatipzâdelerden Numan Sâbit Efendi ve Bilinmeyen Mi’râciyyesi”, *Kültür Tarihimizde Sivasslı Bir Aile Sarıhatipzâdeler*, Ed. Alim Yıldız (Sivas: Buruciye Yayınları, 2011), 233-271; Ahmet Tanyıldız, “Süleymaniye Kütüphanesi’ndeki 1211 Numaralı Na’t ve Mi’râciyye Mecmûası”, *Turkish Studies* 8/1 (2013), 525-547; Serkan Türkoğlu, “Mehmed Fevzî Efendi ve Kudsiyyü’s-Sirâc fî Nazmî’l-Mi’râc Adlı Eseri”,

2. Müellif

Müellif, eserinde mahlasını iki yerde *ظهري* şeklinde kullanmıştır. Eserde bazı kelimeler harekelidir fakat mahlaslar üzerinde hareke bulunmamaktadır, bulunsa da harekelerin sonradan konmuş olma ihtimali vardır çünkü metin harekesizdir.

Bu mahlas zahrî, zıhrî ve zuhrî şekillerinde okunabilmektedir. Zahrî, arkaya ait, arkayla, sırtla ilgili demektir; zuhrî, öğleye ait, öğle vaktiyle ilgili demektir.¹⁸ Zıhrî ise ilgilenilmeyerek arkaya atılıp terk ve ihmal olunmuş nesne demektir.¹⁹ Müellifin bunlardan hangisini tercih ettiği bilinmemekle birlikte uygun okunuş şeklinin Zuhrî olduğu kanaatindeyiz. Ayrıca Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Prof. Dr. Halil İnalçık Kütüphanesi katalogunda kayıtlı olan mahlas da Zuhrî şeklindedir.

Bu çalışma öncesinde kim olduğuyla ilgili herhangi bir bilgiye sahip olmadığımız şairin hayatını bu makalede tesis etmek için tezkireler ve biyografik kaynaklar²⁰ incelenmiş fakat bu eserlerde herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Bu sebeple Zuhrî'nin hayatı

Turkish Studies 8/13 (2013), 1617-1644; Ayşe Nur Sır, "Eski Türkiye Türkçesi Devresine Ait Mensur Bir Eser: Risâle-i Mî'râciyye", *Turkish Studies* 8/1 (2013), 2257-2349; İsmail Yıldırım, "Kerkükî Abdüssettâr Efendi ve Mî'râciyye'si", *Turkish Studies* 9/6 (2014), 1163-1180; Hasan Kaya, "Ömer Hâfız-ı Yenişehir-i Fenârî'nin Mî'râciyesi", *Turkish Studies* 9/6 (2014), 677-718; H. İbrahim Demirkazık, "Mecîdî'nin Miraciye'si", *Turkish Studies* 10/8 (2015), 849-886; Hasan Şener, "Türk Edebiyatında Mî'râciyye Geleneği ve Harputlu Rahmî'nin Beyân-ı Mî'râc Başlıklı Manzumesi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 26/2 (2016), 77-91; Melek Dikmen, "Son Müstakil Miraciyelerden Biri: Mehmed Bahâeddin ve Miraciye'si", *Ekev Akademi Dergisi* 67 (2016), 237-260; Reyhan Keleş, *Divan Şiirinde Mî'râciyye Kasideleri -Tespit ve Tahlil-* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2018); Ali Yörür, "Çerkeşizâde Mehmed Tevfik Efendi'nin Miraciye'si", *Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi* (2018) 229-241; Mustafa İsmet Uzun, "Mî'râciyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), 30/135.

Ayrıca üzerinde çalışma yapılmış Mî'râciyyeler hakkında hazırlanmış bir bibliyografya çalışması için bkz. Emrah Gülüm, "Türk Edebiyatı'nda Mî'râcnâmeler Üzerine Hazırlanmış Çalışmalar Hakkında Bibliyografya Denemesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7/35 (2014), 105-111.

¹⁸ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2003), 1165, 1191.

¹⁹ Doktor Hüseyin Remzî, *Lûgat-i Remzî*, haz. Ali Birinci (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2018), 1/809.

²⁰ Nûr-nâme-i Muhammed'in telif tarihi 1253/1837 olduğu için 19. yüzyıl ve sonrasında yazılmış tezkireler ve biyografik kaynaklar incelenmiştir. İncelenen kaynaklar şunlardır: Şefkat-i Bagdâdî, "Şefkat Tezkiresi", *Tezkire-i Şu'arâ-yı Şefkat-i Bagdâdî*, haz. Filiz Kılıç (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017); Esad Mehmed Efendi, *Bâğçe-i Safâ-endûz*, haz. Rıza Oğraş (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018); Şeyhülislam Ârif Hikmet Bey, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, haz. Mehmet Nuri Çınarcı (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019); Fatîm Davud, *Fatîm Tezkiresi* (Hâtimetü'l-Eşâr), haz. Ömer Çiftçi (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017); Faik Reşâd, *Eslâf*, haz. Emrah Aydemir-Fatih Özer (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019); Mehmed Sirâceddîn, *Mecma'-i Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ*, haz. Mehmet Arslan (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018); Ali Emîrî Efendi, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*, haz. İdris Kadioğlu (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018); İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri* (İstanbul: MEB Basımevi, 1970); Bursalı Mehmet Tâhir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, haz. Fikri Yavuz-İsmail Özen (İstanbul: Meral Yayınevi, 1975); Mehmed Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî-Divân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı (Ankara: Bizim Büro Yay, 2001).

hakkındaki bilgiler, *Nûr-nâme-i Muhammed* adlı eserinden elde edilmeye çalışılsa da detaylı bilgi elde etmek mümkün olmamıştır.

Eserin son beytinde yani 860. beyitte *Nûr-nâme-i Muhammed*'in 1253/1837 yılında tamamlandığı belirtilmektedir:

*Gûyemet târîh-râ dâñ nûk-nâm*²¹

Bin iki yüz elli üç sâl idi tamâm (860. beyit)

Ayrıca mesnevîde padişah olarak 3 yerde Sultan Mahmud Han geçmektedir:

Hem iletdi **Gâzî Sultân Mahmûda**

Göre nûr-ı zât-ı pâki Ahmede (263. beyit)

Çün haber-dâr oldı **Mahmûd Gâzî** şâh

Eyledi ol demde cânâ azm-i râh (264. beyit)

Ol gice rüyâda gördiler anı

Yanî **Sultân Gâzî Mahmûd Hân[ı]** (268. beyit)

Eserde verilen tarihten ve zikredilen padişah isminden hareketle Zuhrî'nin II. Mahmud (1808-1839) döneminde yaşadığı ifade edilebilir.

Beyitlerde Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve onun kıymetli eseri *Mesnevî* zikredildiği için Zuhrî'nin Mevlevîlik muhibbi olduğu, belki de Mevlevîliğe intisap ettiği söylenebilir:

Nitekim ol pîşvâ ehl-i yakîn

Yanî **Mevlânâ Celâlu'l-hakku'd-dîn** (801. beyit)

Mesnevîde buyurur eyler beyân

Dinle zerresin diyem ey gâfilân (802. beyit)

Elbette bu mısralar onun Mevlevî olduğunu kanıtlamaz lakin *Nûr-nâme-i Muhammed*'de geçen "dede"²² hitabı, Zuhrî'yi Mevlevîliğe bir adım daha yaklaştırmaktadır:

²¹ Ey iyi insan! Sana söylüyorum, tarihe bak.

²² Dede unvanı Mevlevîlik ve Bektaşilikte yaygın olarak kullanılmıştır. Mevlevîlikte çile doldurup dedelik derecesine ulaşan bir muhib için özel bir merasim düzenlenip gülbankler çekme bir tarikat geleneği idi.

Altı yüz öküz ve yirmi beş deve
Eyledi kurbân o demde **ey dede** (267. beyit)

Anda dahı çok melâik **ey dede**
Görmüşem bi'l-cümlesini secdede (431. beyit)

Âlem-i manâ işârâta kadem
Bil hakîkatde basamaz **ey dedem** (656. beyit)

Şairin *Nûr-nâme-i Muhammed'* de mahlasını kullandığı 2 beyit şu şekildedir:

Şeyhüm üstâzum efendüm Kâzımâ
Didi bir gün gel beri ey **Zuhriyâ** (13. beyit)

Çünkü herkes söyledi kaderince
Sen de vasf it **Zuhrî** misl-i mûrca (20. beyit)

3. Nûr-nâme-i Muhammed

3.1. Şekil Özellikleri

3.1.1. Nazım Şekli

Nûr-nâme-i Muhammed, mesnevi nazım şekli ile yazılmıştır. Divan şairleri mesnevilerin içinde değişik nedenlerle farklı nazım şekillerine yer verebilmişlerdir. Fakat *Nûr-nâme-i Muhammed'* de böyle bir durum söz konusu değildir.

3.1.2. Mesnevinin Adı

Eserin isminin *Nûr-nâme-i Muhammed* olduğunda şüphe yoktur. Zira hem metinde başlık olarak (Ekler bölümüne bk.) hem de metin içinde eserin ismi zikredilmiştir. Zuhrî, eserinin ismini metin içinde sekiz yerde zikretmiştir:

Kim hadîsinde buyurmuşdur o şâh
Kim ki bu **Nûr-nâmeme** kılssa nigâh (244. beyit)

Süleyman Uludağ, "Dede", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994), 9/76.

Kim ki bu **Nûr-nâme**ye şek getirür
Şübhesüz ol kâfir-i mutlak olur (259. beyit)

Bir gün envâr-ı saâdet-hânedede
Buldı **Nûr-nâme**yi kütüb-hânedede (261. beyit)

Sad hezâr **Nûr-nâmenün** şükrânıçün
Zebh-i agnâm eyledi gördüğüçün (266. beyit)

Kim ki bu **Nûr-nâme**yi dâim okur
Şevkle kalbi anun pür-nûr olur (274. beyit)

Derd-i ser görmez ilâ yevmi'l-kıyâm
Nûr-nâmeyi okuyan ve's-selâm (276. beyit)

Dinledin **Nûr-nâme**yi çünki ogul
Gel işit ez-cân Mirâc-ı resûl (277. beyit)

Hamdulillâh **Nûr-nâme** hatm şod
Hoş rebî-i muhteremdür mâh bûd (859. beyit)

Zuhrî, mesnevinin asıl bölümünde Miraç hadisesini anlattığı hâlde eserine giriş bölümünde ele aldığı nûr-ı Muhammedî'den yola çıkarak *Nûr-nâme-i Muhammed* ismini vermiştir.

3.1.3. Eserin Yazılış Tarihi

Mesnevilerde genellikle hâtıme bölümünde eserin tamamlandığı tarih farklı şekillerde belirtilir. Bu, doğrudan tarih vererek yapılabildiği gibi ebced hesabıyla tarih düşürerek de yapılabilir. *Nûr-nâme-i Muhammed*'de eserin son beytinde tamamlanma tarihi 1253/1837 olarak belirtilmiştir:

*Gûyemet târîh-râ dâñ nûk-nâm*²³

Bin iki yüz elli üç sâl idi tamâm (860. beyit)

Ayrıca metin içerisinde kanaatimize göre II. Mahmud'u kasteden 3 beyit de bu tarihi doğrular niteliktedir.

3.1.4. Bölümler

Divan edebiyatında mesnevilerin tertibi belli bir plana göredir. Belli bir konuyu işleyen, bağımsız bir kitap olarak yazılmış mesnevilerin planları, çoğunlukla "giriş bölümü, konunun işlendiği asıl bölüm ve bitiş bölümü"nden oluşur.²⁴ *Nûr-nâme-i Muhammed*'deki bölümler ve beyit aralıkları şöyledir:

Giriş bölümü: 1-276 beyitler

Konunun işlendiği asıl bölüm: 277-852 beyitler

Bitiş bölümü: 853-860 beyitler

3.1.5. Beyit Sayısı

Bir manzumenin beyit sayısı, o manzumenin nazım şeklinin tespit edilmesine imkân sağlar. Divan şiirinde bazı nazım şekillerinin beyit/bent sayısı sabittir. Gazel ve kaside gibi bazı nazım şekillerinin de yaklaşık olarak beyit sayısı tespit edilmiştir. Elbette bu sayıların istisnaları bulunmaktadır. Kesin olmamakla birlikte gazel için 5-15 beyit, kaside için 15-99 beyit kabul edilmiştir.

Mesnevilerde şairi sınırlandıran bir kafiye düzeni olmadığı için bir başka deyişle mesnevi beyitleri kendi arasında kafiyeli olduğu için mesneviler çok uzun yazılabilmişlerdir.

Mesnevilerin beyit sayıları konuya, konunun işleniş tarzına, şairin tercih ve kabiliyetine göre değişmiştir. Bazı mesnevi şairleri mesnevilerinin içinde eserlerinin kaç beyit olduğunu bildirmişlerdir fakat şairin bildirdiği sayı ile eldeki nüshaların beyit sayısı her zaman aynı olmayabilir. Bu durum, şairlerin beyit sayısını yuvarlayarak vermesinden ya da müstensihlerin ihmalinden kaynaklanmıştır.²⁵

Nûr-nâme-i Muhammed'in şu an için elimizde bir nüshası bulunmaktadır. Bu nüshaya göre eser, 860 beyitten oluşmaktadır.

²³ Ey iyi insan! Sana söylüyorum, tarihe bak.

²⁴ İsmail Ünver, "Mesnevî", *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II* (Divan Şiiri) (1986), 432; Ahmet Kartal, *Doğu'nun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatında Mesnevi* (İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2014), 93.

²⁵ İsmail Ünver, "Mesnevî", *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II* (Divan Şiiri) (1986), 449; Enes Yıldız, *Divanlarda Küçük Mesneviler* (Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 149.

3.1.6. Redif ve Kafiye

Nûr-nâme-i Muhammed' de ek hâlinde, ek+kelime veya kelime grubu hâlinde ve kelime veya kelime grubu hâlinde redifler bulunmaktadır. Bu redifler Türkçe olabildiği gibi Arapça veya Farsça da olabilmektedir. Aşağıda bu rediflere bazı örnekler verilmiştir:

Ek hâlinde:

Su eyitdi nedür aybum bil**mezem**
Söyle kim ben bir dahı yanıl**mazam** (152. beyit)

Nâr eyitdi her ne murâ**umdurur**
Eylerüm anı ki ol kâ**umdurur** (160. beyit)

Bir gün envâr-ı saâdet-**hânedede**
Buldı Nûr-nâme-yi kütüb-**hânedede** (261. beyit)

Ek+kelime veya kelime grubu hâlinde:

Ey benüm maksûd [u] matlû**bum olan**
Ey benüm envâr-ı mahbû**bum olan** (99. beyit)

On ikinci yıl risâlet**den idi**
Bir sene akdemce hicret**den idi** (296. beyit)

Didi Azrâîl Hudân**un hakkıçün**
Nûr-ı çeşm-i enbiyân**un hakkıçün** (495. beyit)

Kelime veya kelime grubu hâlinde:

Hamdülillâh bizi ümmet **eyledi**
Gark-ı envâr-ı muhabbet **eyledi** (9. beyit)

Sad salât [u] sâfiyât **olsun ana**
Cân [u] dilden zâkiyât **olsun ana** (45. beyit)

Kim derûn-ı maden-i hikmet **o şeb**
Hem dehân-ı dürc-i pür-rahmet **o şeb** (305. beyit)

Nûr-nâme-i Muhammed' de mücerred, mürdef, müesses ve mukayyed olmak üzere farklı kafiye türleri kullanılmıştır. Kafiye kullanımına baktığımızda Zuhrî'nin sağlam bir kafiye bilgisi ve güçlü bir kafiye tasarrufu olduğu görülmektedir. Mesnevideki farklı kafiye türlerine birkaç örnek verilmiştir:

Mürdef Kafiye:

Hem hadîsinde buyurmuşdur **o şâh**
Kim ki bu Nûr-nâmeme kılssa **nigâh** (244. beyit)

Eyledi feth-i azîm itdi **esîr**
Cizye üzre itdi sulh kalb-i **münîr** (547. beyit)

Belki tâkat getüremez bir **vücûd**
Görmeye envâr-ı âsâr-ı **Vedûd** (636. beyit)

Mücerred Kafiye:

Kabri içre dâimâ olur **bekâ**
Üstühvânı çürüyüp bulmaz **fenâ** (251. beyit)

Cümlesin teshîr idüben **âkıbet**
Eyledi anlara bî-had **merhamet** (516. beyit)

Fahr-ı âlem Hak nebiyy-i **muhterem**
Didi Mirâc gicesi çün **dem-be-dem** (813. beyit)

Mukayyed Kafiye:

Hem beşincidür anun deryâ-yı **fakr**
Hadd ü bî-pâyân azîm ummân-ı **bahr** (104. beyit)

Maşûkun yolına âşık mâl [u] **genc**

Sarf idüp eyler dahı cânını **harc** (713. beyit)

Derd-i aşk ol derd-i aşk ol derd-i **aşk**

Ref olup zulmet gönül pür ola **şevk** (720. beyit)

Müesses Kafiye:

Benî İsrâîle gökden **mâide**

İndi buldı kavm-i İsâ **fâide** (42. beyit)

Gerçi agzında kilîd var **ârifün**

Gönli râz ile toludur **zârifün** (735. beyit)

Ten gözi Hakkı görür **vâsıl olur**

Emr-i Hakla ne diler **hâsıl olur** (828. beyit)

3.1.7. Vezin

Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında kullanılan mesneviler hem uzun konuların anlatılabilmesini hem de okunup ezberlenmesini sağladığı için genellikle aruzun kısa kalıpları ile kaleme alınmışlardır.²⁶

Türkçe mesnevilerde en çok kullanılan kalıp “fâilâtün fâilâtün fâilün”dür. *Nûr-nâme-i Muhammed'* de de bu kalıp kullanılmıştır.

Zuhrî, aruzu başarıyla kullanmıştır. Pek çok eserde olduğu gibi *Nûr-nâme-i Muhammed'* de de *imâle*, *tavsil/vasl* (ulama), *zihaf*, *tahrîk*, *medd* gibi aruz tasarrufları bulunmaktadır. Aruz tasarruflarına birkaç örnek verilmiştir:

fâilâtün / fâilâtün / fâilün

Oldı **nice** enbiyâ vü mürselîn

Nesline sallû aleyhim ecmaîn (6. beyit)

²⁶ Ahmet Kartal, *Doğu'nun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatında Mesnevi*, 84.

Vârid olmuşdur hadîs-i enbiyâ
Kim odur Hakdan bize ayn-ı atâ (81. beyit)

Katre-i evvelden oldu rûzgâr
Sânîden halk itdi suyu Kirdigâr (128. beyit)

Aczin ikrâr eyledi su pür-kusûr
Bî-ayıb sensin didi ey şâh-ı nûr (155. beyit)

Âb-ı rûy-ı hayr-hvâhân oldılar
Haslet-i bihterle destân oldılar (212. beyit)

İki pehlûsın görenler ol zamân
Gâzî olmuşlardur anlar bu cihân (237. beyit)

3.2. Muhteva Özellikleri

Nûr-nâme-i Muhammed, giriş bölümü, asıl bölüm ve hâtîme olmak üzere üç kısımdan oluşur. Eserin tamamında sadece dört başlık bulunmaktadır. Bunlar, Hz. Ebu Bekir methiyesi, Hz. Ömer methiyesi, Hz. Osman methiyesi, Hz. Ali methiyesi'dir. Müellif/müstensih, diğer konular için başlık kullanmasa da konu değişimlerini göstermek için ilgili konunun son beytini veya ilk beytini kırmızı mürekkeple istinsah etmiş ve bu beyitle konunun değişeceğine ya da değiştiğine işaret etmiştir.

3.2.1. Giriş

Nûr-nâme-i Muhammed'in 1-276. beyitleri giriş bölümüdür. Giriş bölümü "hamdele, salvele, sebab-i te'lîf, Hz. Ebu Bekir methiyesi, Hz. Ömer methiyesi, Hz. Osman methiyesi, Hz. Ali methiyesi, nûr-ı Muhammedî"den oluşmaktadır. Bunlardan dördü (Hz. Ebu Bekir methiyesi, Hz. Ömer methiyesi, Hz. Osman methiyesi, Hz. Ali methiyesi) başlıklarla ayrılmış ve kırmızı mürekkeple istinsah edilmiştir, diğerleri için herhangi bir başlık atılmamış olup başlıklar muhtevadan çıkarılmıştır. Giriş bölümünün en uzun kısmı nûr-ı Muhammedî'nin anlatıldığı kısımdır.

3.2.2. Asıl Bölüm:

Nûr-nâme-i Muhammed'in 277-852. beyitleri giriş bölümüdür. Bu bölüm miraç hadisesini anlatmaktadır ve şu beyitle başlamaktadır:

Dinledin Nûr-nâmeyi çünkü oğul
Gel işit ez-cân Mirâc-ı resûl (277. beyit)

Nûr-nâme-i Muhammed'de Hz. Muhammed'in birinci feleğe yükselişi 373. beyitte ifade edilmiştir. Burada Hz. Muhammed, Allah'ı ayakta tesbih eden binlerce melek görmüş; Cebrail, o meleklerin kıyamete kadar ayakta Allah'ı tesbih edeceğini belirterek Hz. Muhammed'in de Allah'tan böyle bir ibadet talep etmesini istemiştir. Bunun üzerine Hz. Muhammed, Allah'a niyaz etmiş ve Muhammed ümmetine namaz bahşedilmiştir. Sonrasında Hz. Muhammed'in, Hz. Âdem ile görüşmesi gelmektedir. Daha sonra Hz. Muhammed'e bazı insan toplulukları gösterilmiş, Hz. Muhammed, Cibril'e bunları sormuş, Cibril de cevaplamıştır. Bu insan topluluklarından bazıları dünyada yaptıklarından dolayı (tasadduk gibi) mükâfatlandırılırken bazıları yaptıklarından veya yapmadıklarından dolayı (cuma namazını veya cemaati terk etmek, zekât vermemek, harama meyletmek gibi) cezalandırılmış ve cehennem azabına düçar olmuştur.

Nûr-nâme-i Muhammed'de Hz. Muhammed'in ikinci feleğe yükselişi 407. beyitte anlatılmıştır. Hz. Muhammed, burada binlerce meleği rükûda Allah'ı zikrederken görmüştür. Bu meleklerin Hz. Muhammed yaratıldığından beri rükûdan hiç kalkmadıkları ifade edilmiştir. İkinci gökte Hz. Muhammed'e Hz. Yahya ve Hz. İsa gösterilmiştir. Hz. Muhammed burada pek çok şey görmüş ve hayretler içinde kalmıştır.

Nûr-nâme-i Muhammed'de Hz. Muhammed'in üçüncü feleğe yükselişi 428. beyitte anlatılmıştır. Hz. Muhammed, burada binlerce meleği secde ederken görmüş ve secdeyi Allah'tan niyaz etmiştir. Bunun üzerine Allah, Muhammed ümmetine secde ve namazı vermiştir. Sonrasında melekler Hz. Muhammed'i görüp başlarını kaldırmışlar ve onun selamını almışlardır. Hz. Muhammed üçüncü gökte kardeşim dediği Hz. Yusuf ile görüşmüş, muhabbet etmiştir. Hz. Muhammed, bu gökte kürsü üzerinde oturan ve yanında pek çok meleğin de olduğu bir melek görmüştür. Bu meleğin yetmiş veya daha fazla başı, yetmiş bin kanadı bulunmaktadır. Hz. Muhammed yine bu gökte bir topluluğun sopa ile dövüldüğünü görmüş ve Cebrail'e sormuştur. Cebrail, bunların zalimler ve kibirliler olduğunu haber vermiştir.

Nûr-nâme-i Muhammed' de Hz. Muhammed'in dördüncü feleğe yükselişi 451. beyitte anlatılmıştır. Hz. Muhammed, burada Hz. İdris'i görmüş ve onunla muhabbet etmiştir. Burada bir beyitte hatt-ı aklamın (yazı) ilk defa Hz. İdris'e ihsan edildiği belirtilmiştir. Hz. Muhammed, dördüncü felekte gamlı bir şekilde oturan heybetli bir melek görmüştür. Baştan ayağa nurdan yaratılmış olan bu meleğin oturduğu tahtın 4 köşesi bulunmaktadır ve bu tahtın her köşesinde yedi yüz bin mertebe vardır. Tahtın sağ tarafındaki melekler nurdan, sol tarafındaki melekler karanlıktan yaratılmıştır. Önünde bir de ağaç bulunan bu heybetli meleğin elinde sınırsız sayfası olan bir levha olduğu ve daima o levhaya baktığı belirtilmiştir. Allah, bu sayfalara herkesin ismini yazmıştır. Heybetli melek, bazen sağ eliyle bir sayfa alıp nurani meleklerle bazen de sol eliyle alıp soldaki zulmani meleklerle verir. Bu manzarayı gören Hz. Muhammed, Cebrail'e bu durumu sorar. Cebrail, o meleğin Azrail olduğunu ve kardeşi kardeşten ayırmanın o olduğunu ifade eder. Cebrail, Azrail'in yanına varıp Hz. Muhammed'in geldiğini haber verir. Azrail, başını kaldırıp Hz. Muhammed'e saygı gösterir. Hz. Muhammed'i hüznü gören Azrail, ona neden hüznü olduğunu sorar. Hz. Muhammed ona korktuğunu söyler. Azrail, Hz. Muhammed'e hizmette noksanı olmadığını ve tembellik etmediğini söyler. Hz. Muhammed, gördüğü şeylerin neler olduğunu sormaya başlar. Hz. Muhammed, Azrail'in elindeki levhayı (kitabı) sorar, Azrail cevap verip *halkın ecelleridir* der. Hz. Muhammed, sayfaları sorar, Azrail cevap verip *rûz-nâme (amel defteri)* der. Hz. Muhammed, ağacı sorar, Azrail cevap verip *o ağaçta herkesin isminin ve resminin bulunduğunu, öldüğü zaman yaprağının levhaya düştüğünü ve kendisinin de o kişinin ruhunu kabzettiğini* beyan eder. Azrail devam ederek *ölen kişi saadetliyse sağ taraftaki meleklerle teslim ettiğini, şekavetli ise sol taraftaki meleklerle teslim ettiğini* söyler. Sonrasında Hz. Muhammed'e binlerce salat ve selam eder. Hz. Muhammed, Azrail'e ümmetinin zayıf olduğunu söyler ve Azrail'den onların canını yumuşak bir şekilde almasını ister. Azrail, Hz. Muhammed'e cevap verip *Allah'ın kendisine binlerce kez "Habibimin ümmetine merhamet et çünkü ben onları affettim. Onların ruhlarını kolaylıkla al, perişanlıkla alma. Ümmetine analarından ve babalarından daha fazla merhamet ederim"* dediğini söyler.

Nûr-nâme-i Muhammed' de Hz. Muhammed'in beşinci feleğe yükselişi 504. beyitte anlatılmıştır. Hz. Muhammed, burada Hz. Harun'u görmüş ve Hz. Harun, Hz. Muhammed'e saygı göstermiştir. Hz. Muhammed, beşinci felekte tamamen nurdan yaratılmış ve kendisine beş yüz bin meleğin hizmet ettiği bir melek görür. Beş yüz bin

meleğe de başka bir beş yüz bin melek tabi kılınmıştır. Bu meleklerin tamamı Allah'ı ayakta tesbih eder, sağa sola bakmaz, gözlerini hiç oynatmaz. Hz. Muhammed, ümmeti için dua eder ve Allah ona huşûyu ihsan eder. Sonra Hz. Muhammed çok büyük bir melek görür. Melek o kadar büyüktür ki onun büyüklüğünü anlatmak için bin lisan olsa onun zerresini anlatamaz. Bu meleğin etrafında da çok büyük başka melekler vardır ve bir grup insana azap etmektedirler. Azap sebebiyle o insanların etleri dökülür ve ölürlür. Allah onlara tekrar hayat verir ve bu azap devam eder. Hz. Muhammed, Cebrail'e bunu sorar ve Cebrail cevap verip *bu insanların şirk edenler olduğunu* söyler.

*Nûr-nâme-i Muhammed'*de Hz. Muhammed'in altıncı feleğe yükselişi 539. beyitte anlatılmıştır. Hz. Muhammed, burada Hz. Musa ile görüşmüştür ayrıca büyük bir kürsü üstünde oturan Mikail'i burada görmüştür. Mikail'in yanında her bir kefi cihan kadar olan bir terazi vardır. Mikail, Hz. Muhammed'i görünce onunla muhabbet eder ve ümmetini överek onlara müjdeler verir. Mikail'in yanında ona hizmet eden yedi yüz bin melek vardır. Bu meleklerin ellerinde de birer alem vardır. Bu alemlerin altında da yedi yüz bin melek hazır ve Mikail'in emrindedir. Onlar Hz. Muhammed'e *Ya Muhammed, hepimiz senin emrindeyiz* derler.

*Nûr-nâme-i Muhammed'*de Hz. Muhammed'in yedinci feleğe yükselişi 571. beyitte anlatılmıştır. Hz. Muhammed, burada Hz. İbrahim'i sırtını beyt-i mamura²⁷ vererek bir kürsü üzerinde otururken görür. Melekler onu tavaf etmektedir çünkü o, Kâbe'yi inşa etmiştir. Hz. Muhammed, yedinci felekte de sayısız meleğin Allah'ı zikir ve tesbih ettiğini görmüştür. Hz. Peygamber burada yedi yüz bin başı olan bir melek görür. Bu meleğin her başında yedi yüz bin yüzü, her yüzünde yedi yüz bin ağzı, her ağzında yedi yüz bin lisanı vardır. Başka hiçbir meleğe benzemeyen bu meleğin yedi yüz bin kanadı bulunmaktadır.

*Nûr-nâme-i Muhammed'*de Hz. Muhammed'in Sidre'ye²⁸ ulaşması 598. beyitte anlatılmıştır. Burada Sidre'nin bazı özellikleri anlatılmıştır. Bu özelliklerden bazıları yedinci feleğin üstünde ve arş-ı alânın altında olması, her budağının saf altından olması, Allah'a uzaklığının bin yıl olması, çok parlak olması, meyvesinin olması ve bu meyveden yiyenin ağzının pak olması şeklinde sıralanabilir. Hz. Muhammed, Sidre'den ayrılmadan önce

²⁷ Kâbe'nin tam üzerinde yedinci kat gökte bulunan ve melekler tarafından tavaf edilen bir köşk (www.luggat.com).

²⁸ Hz. Peygamber'in, Mi'rac gecesi yanında ilâhî sırlara mazhar olduğu ağaç. Süleyman Uludağ, "Sidretü'l-Müntehâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 37/152-153.

Cebraîl'i asli suretinde de görür. Hz. Muhammed, Sidre'den ayrılacağı zaman Cebraîl ona daha ileri gidemeyeceğini, giderse yanacağını söyler. Hz. Muhammed, bundan sonrasında yola Refref²⁹ ile devam eder.

Nûr-nâme-i Muhammed' de Hz. Muhammed'in Allah'ın huzuruna ulaşması 661. beyitte anlatılmıştır. Zührî, 661. ve 662. beyitlerde

İzz ü dergâh-ı Hudâya basdı pây

Cân ile cânân miyânı iki yây

Belki dahı akreb oldı hazrete

Mahz-ı nûr müstegrak oldı rahmete

ifadelerine yer vererek Necm suresinin 9. ayetinden de mana olarak iktibas yapmıştır. Hz. Muhammed, Allah'ın huzurunda ayakta durur. Sidre'de bulunan Cebraîl'in işaretleriyle Hz. Muhammed, Allah'a selam verir. Yine Cebraîl'in işaretleriyle Hz. Muhammed, Allah'a senada bulunur ve sonrasında vücudu nura gark olur.

Zührî, *Nûr-nâme-i Muhammed'*in asıl bölümünün sonlarında bir dizi tavsiyede bulunur. Bu tavsiyelerden bazıları şöyledir: Kalp gözünü aç, dikkatle bak, Habibullah yoluna gir ve sen de manevi miraca çık, eşyayı bırak, aşk ehli ol, gafil gezme, can kulağı ile dinle, sırrı ifşa eyleme, hep konuşma dinle, gece gündüz zikir ile meşgul ol... Bu tavsiyelerden sonra miraç hadisesinin devamı anlatılır. Hz. Muhammed, miraçtan dönmüştür ve ashabıyla sohbet etmektedir. Hz. Peygamber onlara baş gözüyle Allah'ı gördüğünü söyler. Ashabı ona bunun nasıl olduğunu sorar. O da miraç gecesi gördüğünü söyler ve o gece yaşadıklarını anlatır. O gece felekler geçtiğini, sonra Sidre'ye ulaştığını, Cebraîl'i orada bırakıp Refref'e bindiğini, Allah'a ulaştığını ifade eder.

3.2.3. Hâtîme

*Nûr-nâme-i Muhammed'*in hâtîme bölümü 853. beyitte başlamaktadır. Bu bölümde Zührî, Allah'a dua ederek Hz. Muhammed, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Kâbe, Safa-Merve hürmetine kendisini affetmesini niyaz eyler.

²⁹ Mi'rac gecesinde Hz. Peygamber'i taşıdığı kabul edilen binek. İsmail Taşpınar, "Refref", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 34/534.

3.3. Dil ve İmla Özellikleri

Mesnevinin telif/istinsah tarihi daha önce belirtilmişti. Bu tarihe (1253/1837) göre *Nûr-nâme-i Muhammed'* de, Osmanlı Türkçesi dönemi özellikleri görülmesi gerekirken Eski Anadolu Türkçesi özellikleri görülmektedir. Bu, bize müellifin klasik dönem benzeri bir miraciye ortaya koyma arzusunu göstermektedir. Ayrıca özellikle dinî metinlerde türün ilk müelliflerini tazim için güncel olmayan bu tür ek veya kelimelerin kullanıldığı bilinmektedir.

Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait olan -ısar/-iser, -uban/-üben, -gıl/-gil ekleri *Nûr-nâme-i Muhammed'* de çokça kullanılmıştır. Bu eklerden -uban/-üben eki 27 kez, -ısar/-iser ve -gıl/-gil ekleri 4 kez kullanılmıştır. Bu eklerin kullanımıyla ilgili birkaç örnek şöyledir:

-uban/-üben zarf-fiil eki

Okuy**uban** oldu mesrûr gönli hoş
Eyledi deryâ-yı dil cûş hurûş (262. beyit)

Yine kullarını âzâd eyledi
Rahm id**üben** adl ile dâd eyledi (272. beyit)

-ısar/-iser gelecek zaman eki

Nûr eyitdi gel bana virgil cevâb
N'eyley**isersin** cihânda söyle âb (149. beyit)

Bu gice hâsıl ol**ısar** hep dilek
Didi muntazır sana yüz bin melek (309. beyit)

-gıl/-gil emir eki

Sag elimden tamladı beş katre âb
Aç gözün fehm eyle**gil** gel olma h'âb (123. beyit)

Dinleg**il** bu sırrı cân kulagun aç
Sidre ne dirler işit gel bir ağaç (599. beyit)

Nûr-nâme-i Muhammed' de harekeler, bazı yerlerde belirtme hâli eki veya yönelme hâli eki olarak kullanılmıştır:

fâilâtün / fâilâtün / fâilün

Şükriñ icrâ nice itsün zü'l-celâl
Kalbi mahzûn gönli hayrân **dili** lâl (10. beyit)

قلبي مخزون كوكل حيران دل لال

İns ü cinne **kevne** fihâ âleme
Cümle mevcûdâta bâis âdeme (21. beyit)

انس وجنه كون فيها آلمه

Cennetün **miftâhı** anda yâdgâr
Kimse güşâd eylemez illâ Bekir (54. beyit)

جنتك مفتاح آندہ یاد كير

Bir taraflarında var murdâr yem
Terk ider pâki yer ol **murdârı** hem (405. beyit)

ترك ايدس پاكي يراول مردار هم

Bu beşinci göge idince vusûl
Hazret-i **Hârûmı** gördüm dir resûl (509. beyit)

حضرت هرون كوردم دزر سول

Oldı ol dem **Refrefi** aşka süvâr
Eyledi lâ haysu lâ eyne karâr (666. beyit)

اولدی اولدم ررف رف عشقه سوار

Degme bir kişünün aklı iremez
Fehm-i **sırrullâhı** ey dil bilemez (780. beyit)

فهم ستر الله ای دل بيلمز

Fahr-ı âlem buyurur ey şâh-ı men
Baş göziyle görmişem **Allâhı** men (811. beyit)

باش گوزيله گورمشم الله منن

Hazret-i **Allâha** irişdüm tamâm
Gel berü didi Muhammed ve's-selâm (817. beyit)

حضرت الله ايرشدم تمام

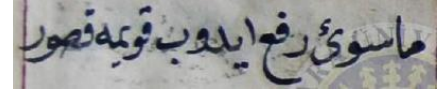
Nûr-nâme-i Muhammed' de hemze, bazı yerlerde belirtme hâli eki olarak kullanılmıştır:

Azâzil tâ kim ebed **kimseyi** Hak
Senden ekrem itmemişdür didi halk (479. beyit)

از ازل تاكم ابد كسه حق

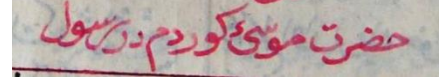
Perde-i zulmet ü nûrî iledür

Mâsivâyı ref idüp koyma kusûr (285. beyit)

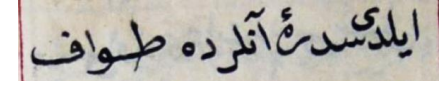
İtdüm altıncı semâya çün vusûl

Hazret-i **Mûsâyı** gördüm dir resûl (539. beyit)

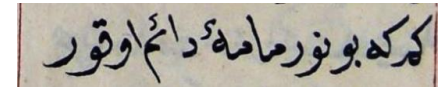
Kim beşer çün Kâbe olmuşdur metâf

Eyledi **Sidreyi** anlar da tavâf (634. beyit)

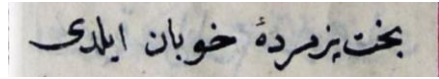
Kim ki bu **Nûr-nâme**yi dâim okur

Şevkle kalbi anun pür-nûr olur (274. beyit)

Hûn-feşân Merrîh der-bân eyledi

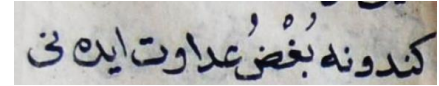
Baht-ı **pejmürdeyi** hûbân eyledi (506. beyit)

Nûr-nâme-i Muhammed' de hareke, bazı yerlerde atıf vâvı olarak kullanılmıştır:

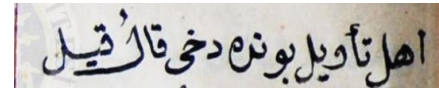
Kendüne bugz **u** adâvet ideni

Hadd **u** bî-pâyân şekâvet ideni (515. beyit)

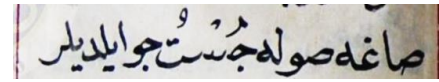
Ehl-i tevîl bunda dahı kâl **u** kîl

Eyledi say-i belîg kadr-i celîl (619. beyit)

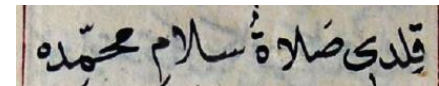
Saga sola cüst **ü** cû eylediler

Bahs idüp çok güft [ü] gû eyledi[ler] (612. beyit)

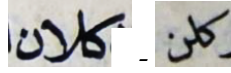

Geldi âteş dahı dîn-i Ahmede

Kıldı salât **u** selâm Muhammede (166. beyit)

Nûr-nâme-i Muhammed' de bazı kelimelerde istinsah hatası olduğu fark edilmiştir. Fark edilen hatalar şunlardır: müşâhîd > müşâhid, tarâf > taraf, mürşîd > mürşid, gâfil > gâfil, ûstâz > üstâz. Ağaç ve gelen gibi bazı kelimelerde ise farklı yazımlar olduğu görülmüştür:

469. beyit - 486. beyit

354. beyit - 477. beyit

Bu özelliklerin dışında dikkate değer bazı özellikler ise şunlardır: Geniş zaman eki bir yerde düz ünlülü olarak (giydirir) istinsah edilmiştir. İki yerde (cân-ı men, şâh-ı men) şeklinde bir kullanım bulunmaktadır. ك harfi pek çok yerde belirtme hâli eki gibi kullanılmıştır. Metinde bir yerde *bular*, dört yerde *olar* kelimesi kullanılmıştır. -lu/-lü isimden isim yapım eki bir yerde düz ünlülü (tozlu) olarak kullanılmıştır. Birkaç yerde *ey-* ve *eyit-* fiilleri (Eydi hâtifden..., Nûr eyitdi...) kullanılmıştır. Bildirme eki bir yerde düz ünlülü olarak istinsah edilmiştir.

4. Nüsha Tavsifi

Eserin Adı	: Nûr-nâme-i Muhammed
Yazarı	: Zuhrî
İstinsah Tarihi	: 25 Safer 1253
Kütüphane	: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Prof. Dr. Halil İnalçık Kütüphanesi
Koleksiyon	: Mustafa Con
Arşiv Numarası	: A 704/I
Mesnevinin Başı	: Hamd-i bî-hadd ü senâ-yı bî-aded Ol Hudâya kim odur Ferd ü Samed
Mesnevinin Sonu	: Gûyemet târîh-râ dâñ nîk nâm Bin iki yüz elli üç sâl idi tamâm
Yaprak Sayısı	: 1b-27a
Kâğıt Boyutu	: 244 x 175 mm.
Satır ve Sütun	: 17 satır, 2 sütun
Mürekkep Rengi	: Siyah, başlıklar kırmızı
Yazı Türü	: Nesih

Sonuç

Hayatı hakkındaki bilgilere eseri *Nûr-nâme-i Muhammed* üzerinden ulaşmaya çalıştığımız Zührî, mutasavvıf bir kişiliğe sahiptir ve kanaatimize göre Mevlevidir. Şimdilik tek bir yazma nüshasına erişebildiğimiz eserde 860 beyitten oluşan ve asıl konusu miraç olan bir mesnevi bulunmaktadır.

Şair, eserini şeyhinin cesaretlendirmesi üzerine yazdığını giriş bölümünde ifade etmiştir. Mesnevi, *fâilâtün fâilâtün fâilün* kalıbıyla kaleme alınmıştır. Miraç bölümünün bir kısmı Hz. Muhammed'in ağzından anlatılmış olup bu bölümde Hz. Peygamber ile kimi meleklerin konuşmaları da yer almıştır. *Nûr-nâme-i Muhammed* adlı miraç-nâme, bu çalışmada şekil, muhteva, dil ve imla hususiyetleri bakımında incelenmiş ve konuyla ilgili tanık beyitler paylaşılmıştır.

Kaynakça / References

- Açık, Turan - Kaçar, Mücahit. *Cafer İyânî Bey Nûr-Nâme Varlığın İncisi*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2018.
- Açık, Turan - Kaçar, Mücahit. "Sultan I. Ahmed'e Sunulan Nur-i Muhammedî Konulu Bir Eser: Nûr-Nâme". *Journal of Turkish Studies* 8, (Kış 2013), 1741-1780.
- Akar, Metin. *Türk Edebiyatında Manzum Mi'racnameler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1987.
- Ayan, Hüseyin. "Abdülbâkî Ârif Efendi'nin Mi'râciyesi". *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (1986), 1-11.
- Batur, Halil. "Türk edebiyatında Regâibiyye Geleneği ve Şâkir'in Nazm-ı Regâib'i". *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi [Journal Of Old Turkish Literature Researches]* 5 / 1 (Nisan 2022), 107-143.
- Bilgin, Orhan. "Aşkî Mustafa Efendi ve Mi'râc-nâmesi". *Prof. Dr. Nihad M.Çetin'e Armağan*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1999.
- Bilkan, Ali Fuat. "Nâbî'nin Mi'râc-nâme'si". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 1/1 (Aralık 2008), 1-8.
- Çalka, Mehmet Sait. "Yazıcıoğlu Mehmed'in Muhammediyesine Yazılmış Bir Nazire: Yûsuf Bin Sultan Şah'ın Muhammediyesi". *Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi* 8 (Nisan 2018), 65-83.
- Çelebioğlu, Âmil. *Muhammediye I-II*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1996.
- Çelebioğlu, Âmil. "Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler". *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1998.
- Demirci, Mehmet. "Nûr-ı Muhammedî". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (1983), 239-257.
- Demirci, Mehmet. "Hakikat-i Muhammediyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/179-180. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- Demirkazık, H. İbrahim. "Mecîdî'nin Miraciye'si". *Turkish Studies* 10/8 (2015), 849-886.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 20. Baskı, 2003.
- Dikmen, Melek. "Nûr-i Muhammedî Anlayışının Metin ve Minyatür Üzerinden Takibi: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 1221 No'lu Siyer-i Nebî Örneği". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/47 (Aralık 2016), 1060-1065.
- Dikmen, Melek. "Son Müstakil Miraciyelerden Biri: Mehmed Bahâeddin ve Miraciye'si". *Ekev Akademi Dergisi* 67 (2016), 237-260.
- Doktor Hüseyin Remzî. *Lûgat-i Remzî*. haz. Ali Birinci. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2018.
- Esir, Hasan Ali. "Anadolu Sahası Mesnevilerinde Miraç Mevzuu". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Prof. Dr. Hüseyin Ayan Özel Sayısı* 39 (2009), 683-708.
- Eraydın, Selçuk. "Hakikat-ı Muhammediyye ve İlgili Beyitler". *Diyanet Dergisi* 25/4 (1989), 131-143.
- Erşahin, Seyfettin. "Osmanlı Toplumunun Hz. Muhammed Hakkındaki Bilgi Kaynakları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi". *İslamî Araştırmalar Dergisi* 18/3 (2005), 335-358.
- Erşahin, Seyfettin. "Bayramilerin Hz. Muhammed (as) Anlayışı: Yazıcıoğlu Mehmed'in Muhammediye Örneği", *Hacı Bayram-ı Velî V*. Ankara: İlahiyât Yayınları, 2020.

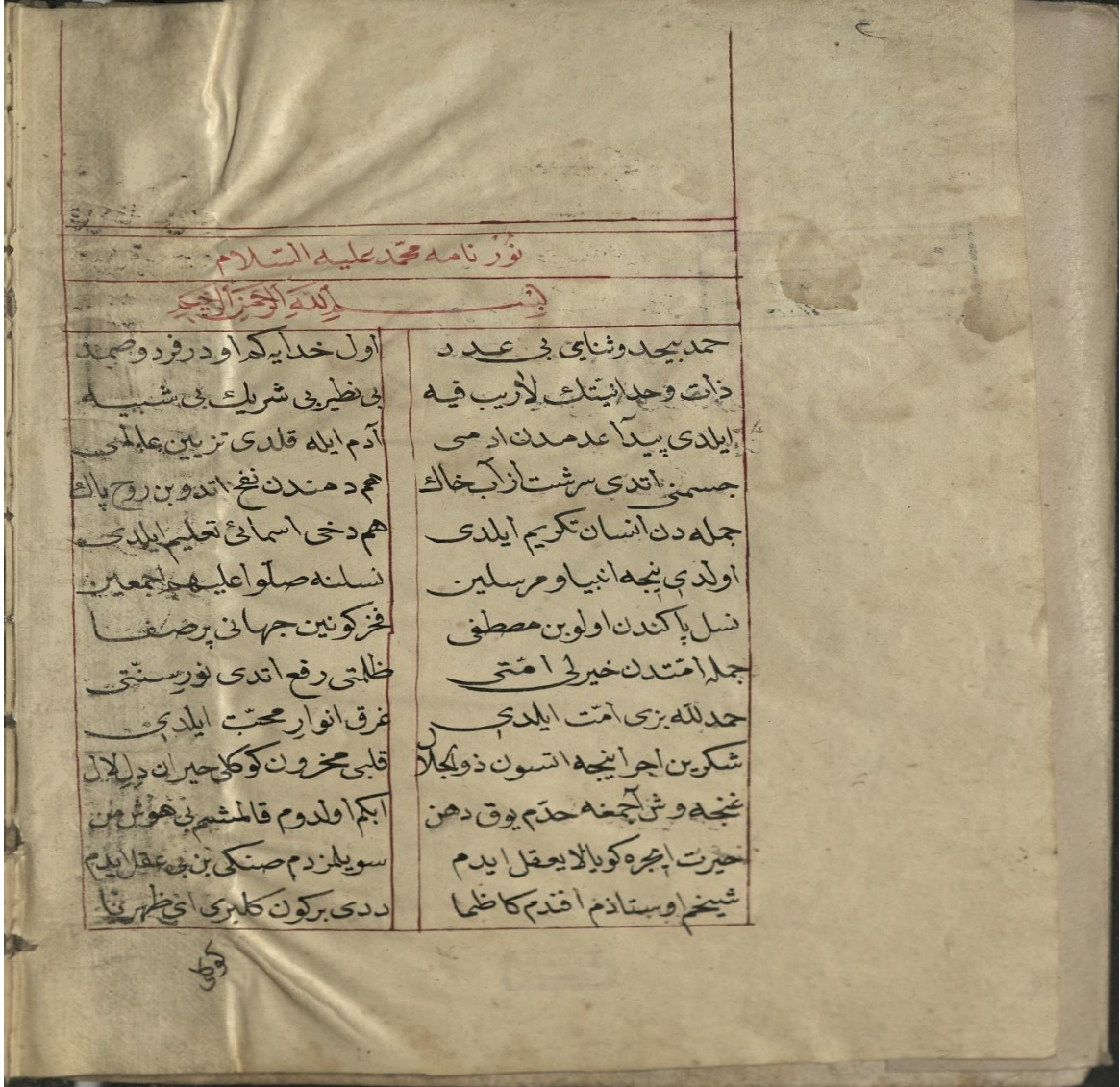
- Gülüm, Emrah. "Türk Edebiyatı'nda Mi'râcnâmeler Üzerine Hazırlanmış Çalışmalar Hakkında Bibliyografya Denemesi". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 35/7 (2014), 105-111.
- Kartal, Ahmet. *Doğu'nun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatında Mesnevi*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2014.
- Kavaklıyazı, Ahmet. *Kastamonulu Yûsuf'un Muhammediye'si (İnceleme-Metin)*. Konya: Palet Yayınları, 2019.
- Kaya, Hasan. "Ömer Hâfız-ı Yenişehir-i Fenârî'nin Mi'râciyesi". *Turkish Studies* 9/6 (2014), 677-718.
- Keleş, Reyhan. *Divan Şiirinde Mi'râciyye Kasideleri -Tespit ve Tahlil-*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2018.
- Levend, Ağâh Sırrı. "Dinî Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri". *TDAY Belleteri* (1972), 35-80.
- Özdemir, Sema. *Aksaraylı İsa'nın Miraciyesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996.
- Öztoprak, Nihat. "Türk Edebiyatında Manzum Siyerler". *Uluslararası Mevlid Sempozyumu*. 52-70. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- Sır, Ayşe Nur. "Eski Türkiye Türkçesi Devresine Ait Mensur Bir Eser: Risâle-i Mi'râciyye". *Turkish Studies* 8/1 (2013), 2257-2349.
- Şener, Hasan. "Türk Edebiyatında Mi'râciyye Geleneği ve Harputlu Rahmî'nin Beyân-ı Mi'râc Başlıklı Manzumesi". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 26/2 (2016), 77-91.
- Tanyıldız, Ahmet. "Süleymaniye Kütüphanesindeki 1211 Numaralı Na't ve Mi'râciyye Mecmûası". *Turkish Studies* 8/1 (2013), 525-547.
- Türkoğlu, Serkan. "Mehmed Fevzî Efendi ve Kudsiyyü's-Sirâc fî Nazmî'l-Mi'râc Adlı Eseri". *Turkish Studies* 8/13 (2013), 1617-1644.
- Uzun, Mustafa İsmet. "Mi'râciyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/135-140. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.
- Ünver, İsmail. "Mesnevî". *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)* (1986), 430-563.
- Yekbaş, Hakan. "Sarıhatipzâdelerden Numan Sâbit Efendi ve Bilinmeyen Mi'râciyesi". *Kültür Tarihimize Sivashlı Bir Aile Sarıhatipzâdeler*. Ed. Alim Yıldız. Sivas: Buruciye Yayınları, 2011.
- Yıldırım, İsmail. "Kerkükî Abdüsettâr Efendi ve Mi'râciyye'si". *Turkish Studies* 9/6 (2014), 1163-1180.
- Yıldız, Enes. *Divanlarda Küçük Mesneviler*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019.
- Yörür, Ali. "Çerkeşizâde Mehmed Tevfik Efendi'nin Miraciye'si". *Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi* 8 (Nisan 2018), 229-241.

Elektronik Kaynaklar

hadislerleislam.diyaret.gov.tr
hadisveritabani.info
islamansiklopedisi.org.tr
kuran.diyaret.gov.tr
lexiqamus.com/tr
lugatim.com
luggat.com

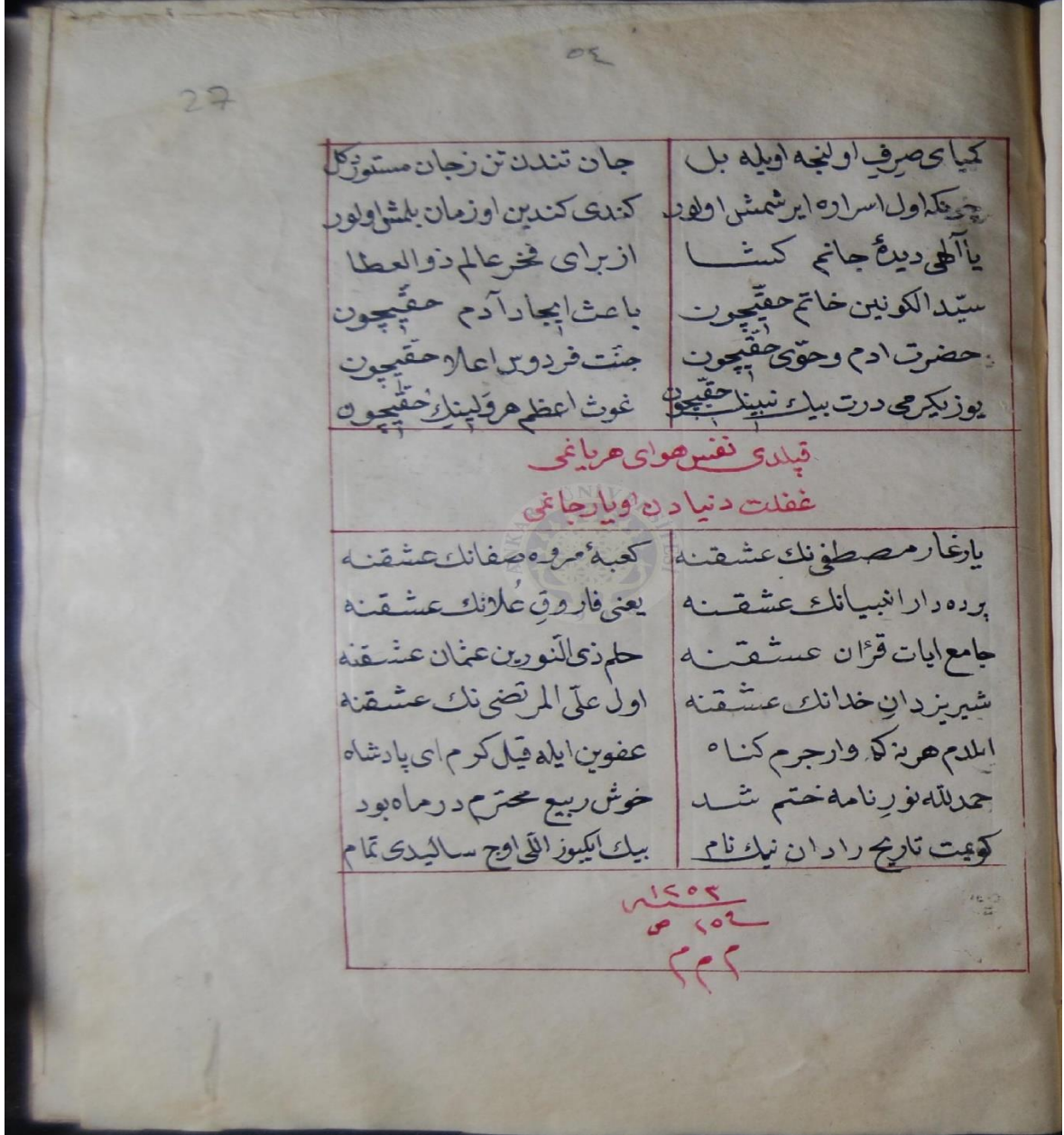
Ekler

Mesneviden Örnek Sayfalar

1- Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Prof. Dr. Halil İnalçık Kütüphanesi,

Mustafa Con A 704/I, vr. 1b

2- Aynı eser, vr. 27a